

Haar laatste woorden

Linda Green bij Boekerij:

Ik tel tot tien

www.boekerij.nl

Linda Green

Haar laatste woorden

ISBN 978-90-225-8667-9
ISBN 978-94-023-1366-6 (e-book)
NUR 330

Oorspronkelijke titel: *The Last Thing She Told Me*
Oorspronkelijke uitgever: Quercus
Vertaling: Yolande Ligterink
Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio
Omslagbeeld: © Stephanie Frey / Arcangel Images
Zetwerk: Mat-Zet bv, Soest

© 2018 Linda Green
© 2019 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor alle vrouwen en meisjes
wie schaamte is bijgebracht

Het was de schande, begrijp je. De schande die ik mijn familie had aangedaan. Soms is het gemakkelijker iets niet te geloven dan te aanvaarden dat zoiets verschrikkelijks gebeurd kan zijn. Daarom begraven mensen dingen diep onder het oppervlak. Ver weg, uit het oog en uit het hart. Maar niet uit mijn hart. Ik draag de schaamte altijd met me mee. De schaamte en de schuldgevoelens. Die gaan niet weg. Ze drukken nu eerder zwaarder op me dan toen. Ze halen me naar beneden en zetten hun klauwen in mijn ingewanden. En als mensen zeggen dat je geen oude koeien uit de sloot moet halen, bedoelen ze dat ze die niet onder ogen willen zien. Ze zijn bang dat de geheimen hun leven zullen vernietigen. Maar een geheim kan je van binnenuit kapot maken. Geloof me, ik kan het weten. En zelfs de best bewaarde geheimen hebben de neiging zich naar het oppervlak te werken.

1

Het huis leek te weten dat de eigenaar op sterven lag; het ging gehuld in een vroege ochtendmist, de gordijnen op de benedenverdieping waren respectvol dicht en het hek piepte triest toen ik het opendeed.

Als er al zoiets bestond als een fijn huis om je laatste dagen in door te brengen, dan was dit het in elk geval niet. Het was koud, donker en tochtig en stond hoog op een heuvel aan de rand van het dorp, alsof het er niet echt deel van wilde uitmaken, maar te beleefd was om dat te zeggen. Achter het huis strekten de velden zich uit tot in de verte, doorkruist door stapelmuurtjes. Daar weer achter bevond zich de meedogenloze, sombere hei.

Ik huiverde toen ik snel het pad op liep en mezelf binnenliet.

‘Oma, ik ben het.’ Het eerste wat ik dacht toen ik geen antwoord kreeg, was dat ik te laat was. Ze was zwak geweest en was steeds weer in slaap gevallen toen ik de vorige avond was vertrokken. Misschien had ze de ochtend niet gehaald.

Maar toen ik de voorkamer binnen kwam, waarin ze het laatste jaar had geleefd, gegeten en geslapen, draaide ze met een uiterst zwak glimlachje haar gezicht naar me toe.

‘Goedemorgen,’ zei ik. ‘Heb je een beetje kunnen slapen?’

Ze knikte.

‘Het is nog niet te laat om van gedachten te veranderen, hoor.

We kunnen je nog naar het ziekenhuis brengen, en bij het hospice hebben ze gezegd dat we altijd kunnen bellen.'

Ze schudde haar hoofd. Ze hield koppig vol dat ze het huis alleen in een kist zou verlaten. Ook de pijnmedicatie had ze geweigerd. Het was alsof ze vond dat het haar plicht was om te lijden.

'Nou, laat me dan in elk geval vannacht hier blijven. Ik vind het een akelige gedachte dat je hier alleen bent.'

'Vanavond ben ik er niet meer.' De woorden klonken zwak en waren moeilijk te verstaan. Ze had een paar weken eerder haar gebit uitgedaan en geweigerd het weer in te doen.

'Kom op. Dat zeg je al weken.'

'Ik ben moe. Het is tijd dat ik ga.'

Iets in haar ogen vertelde me dat ze het meende. Ik ging op het randje van haar bed zitten en pakte haar hand. Haar huid was zo dun als papier en alle botten en blauwe aderen waren te zien. Ze had een keer gezegd dat ze het fijn vond als ik langskwam, omdat ik de enige was die haar over de dood liet praten zonder van streek te raken of te doen alsof die nooit zou komen.

'Kan ik iets doen om het je gemakkelijker te maken?'

Ze schudde weer haar hoofd. We luisterden een tijdje zwijgend naar het tikken van de klok en haar oppervlakkige ademhaling. Ik probeerde me voor te stellen hoe het moest zijn om te weten dat je doodging. Zelf zou ik mijn familie om me heen willen hebben, dat wist ik wel.

'Wil je dat ik ma bel?' vroeg ik. Ze trok met enige moeite haar wenkbrauwen op. Dat moest tegenwoordig doorgaan voor een standje. Ze had nooit echt moeite gehad met de verwijdering tussen hen. Ik was degene die ermee worstelde.

'Ik kan James vragen de meisjes hier te brengen.'

Weer dat hoofdschudden, en ze fluisterde: 'Ik wil ze niet van streek maken. Het zijn lieve meisjes. En ik heb ze toch wel bij me.'

Ze gebaarde naar de schoorsteenmantel. Daar stond elke schoolfoto die ooit van hen was gemaakt: eerst Ruby in haar een-

tje, met een brede grijns en piekhaar, een paar jaar later vergezeld van Maisies elfachtige gezichtje met de delicate trekken en de porseleinen huid. Tot aan vorig jaar, toen Ruby naar het vervolgonderwijs was gegaan en ze elk hun eigen foto hadden gekregen. Ruby's grijns had inmiddels plaatsgemaakt voor een verlegen kromming van gesloten lippen, alsof iemand aan een knop had gedraaid en het beeld had bijgesteld. Het contrast met Maisies zelfvertrouwen en opbloeiende schoonheid was overduidelijk, hoewel niemand er ooit iets over zei. Behalve oma, die had gezegd dat het jammer was dat je op de foto niet de grootte van iemands hart kon laten zien. En ze had opgemerkt hoeveel Ruby op mij leek in haar uniform.

Mijn eigen schoolfoto's stonden nog steeds op de kast. En daarachter die van Justin. Ik vermoedde dat ik ze zelf jaren geleden zo had neergezet, zonder dat zij het in de gaten had. Rijen stoffige lijstjes. In zekere zin werd ze omringd door haar familie, op karton in elk geval.

'Justin doet je de groeten,' zei ik. Dat was gelogen. Ik had hem gisteren een berichtje gestuurd om door te geven dat ze niet lang meer had, en zijn enige antwoord was de vraag geweest of ik zo snel mogelijk door kon geven wanneer de begrafenis was, zodat hij een vlucht kon boeken.

Ik vroeg me af of oma het erg vond en er goed in was dat te verbergen, of dat ze gewoon nooit hoge verwachtingen had gehad van haar geliefden. Misschien had het iets te maken met het feit dat ze in de oorlog volwassen was geworden. Wellicht leerde je dan je verwachtingen bij te stellen.

Ik gaf haar het glas water en ze slaagde erin een slokje te nemen door het rietje. Toen ik het weer op het tafeltje naast het bed zette, keek ik naar de trouwfoto van haar en opa. 'Helpt het om te denken dat hij op je wacht?' vroeg ik.

'Hij zal het wachten wel moe zijn geworden en naar de pub zijn gegaan,' antwoordde ze.

Ik glimlachte. Opa was nooit een geduldig man geweest. En ook geen man die zijn gevoelens toonde. De enige keer dat ik hen hand in hand had gezien, was op de trouwfoto. Ik vroeg me af of oma dat erg had gevonden, maar vond het nu niet het moment om er naar te vragen. Ze was weer stil en haar ademhaling was nog oppervlakkiger geworden. Ik kneep in haar hand. 'Ik blijf bij je tot het einde,' zei ik. 'Ik ga nergens heen.'

Ze keek naar me op. 'Ik laat jou het huis na.'

Ik fronste. 'En ma dan?'

'Die wil het niet hebben.'

'Heeft ze dat gezegd?'

'Dat hoeft ze niet te zeggen.'

Ik had het gevoel dat ik zo'n groot erfdeel niet verdiende. 'Nou, Justin dan.'

'Hij heeft het niet nodig.'

Dat was waar, maar het voelde niet goed om dat te erkennen.

'Dank je.' Ik had moeite om iets uit te brengen. 'Het zal zo'n verschil voor me maken.'

'Dat weet ik,' zei ze. 'De meisjes kunnen hier een eigen kamer krijgen. En je hebt altijd een tuin willen hebben.'

Opeens besepte ik dat ze dacht dat we hier zouden gaan wonen. Dat dit ons huis zou worden. Dat wilde ik niet. Het was zo'n somber huis. Het lag meer voor de hand om het te verkopen en er iets voor in de plaats te kopen dat groter was dan ons rijtjeshuis met twee slaapkamers in de stad. Misschien zelfs iets met een tuin. Maar dat wilde ik haar niet zeggen. Ik wilde zo op het eind helemaal niets zeggen wat haar bezorgd of van streek zou maken. Ik glimlachte, knikte en legde mijn hand op die van haar.

'Laat het na aan Ruby als jouw tijd is gekomen,' voegde ze eraan toe. 'Het hoort in de familie.'

Ik deed mijn mond open om iets te zeggen, maar er kwam niets uit. Ik kon nu geen ruzie met haar maken. Het was onbehoorlijk om tegen iemand in te gaan die op sterven lag. Als dit haar laatste

wens was, was ik het haar verschuldigd om geduldig te luisteren en mee te gaan in alles wat ze zei.

Ze sloot haar ogen. Ik vroeg me af of dit het einde was. Dit was de eerste keer dat ik erbij was als iemand doodging, en ik wist niet wat ik kon verwachten. Ik wist niet eens goed wat ik moest doen of wie ik moest bellen als het gebeurd was. Ik slikte, maar was blij dat ik bij haar was. Dat ze niet in haar eentje doodging. Negentig was een mooie leeftijd. Dat zouden de mensen zeggen. En ze had een goed leven gehad, tot de laatste paar jaar vrij van grote gezondheidsproblemen. Maar het leek een eenzaam sterfbed, om in dit huis weg te glijden met alleen mij als gezelschap.

Ik keek naar haar. Hoewel haar ogen dicht bleven, kon ik haar borst heel licht op en neer zien gaan. Ze was er nog, maar het zou niet veel langer duren. Zachtjes trok ik mijn hand weg, liep op mijn tenen de kamer uit, deed de deur achter me dicht en haalde mijn telefoon tevoorschijn. Ze kon me waarschijnlijk niet horen, maar het leek verkeerd om binnen gehoorsafstand te telefoneren. Ik liep naar de keuken met zijn vreemde verzameling spullen uit voorbije jaren. Een ouderwetse ketel, die ze geweigerd had weg te doen. Een barkruk uit de jaren 1970, die nu beslist retro was. Niets hoorde bij elkaar, niets paste, maar het was allemaal op en top oma, net als de rest van het huis.

Ik belde mijn moeder. Het duurde even voor ze opnam. Toen ze dat deed, hoorde ik aan haar stem dat ze het ergste verwachtte. Ze zei alleen maar hallo en wachtte tot ik haar het nieuws zou meedelen.

‘Ik geloof niet dat ze nog lang heeft.’

‘Oké. Heeft ze pijn?’

‘Ze doet heel erg haar best om het te verbergen. Ze zei dat het tijd was om te gaan.’

Er viel een stilte aan de andere kant. Even dacht ik dat ma van gedachte zou veranderen en zou zeggen dat ze eraan kwam. Maar dat deed ze niet.

‘Goed. Nou, laat het me weten als er nieuws is.’

‘Is dat alles wat je te zeggen hebt?’

‘Kom op, Nicola, maak dit niet moeilijker dan het al is.’

‘Ze gaat dood en haar enige kind is er niet bij.’

‘We hebben het hier al over gehad. Zo eenvoudig ligt het niet.’

‘Nou, wat er ook gezegd moet worden tussen jullie, dit is de laatste kans om het te zeggen.’

‘Ik ga haar niet op haar sterfbed lastigvallen.’

‘Misschien ligt ze wel te wachten tot jij iets zegt. Misschien houdt ze het daarom zo lang vol. En je krijgt er spijt van als je het niet doet. Net als in dat stomme liedje van Mike and the Mechanics.’

‘Dat denk ik niet. Het is beter zo. Ik weet dat je me niet gelooft, maar het is zo.’

‘Voor wie is het beter?’

‘Hoor eens, ik denk aan je, goed? En ik ben blij dat jij bij haar bent, maar ik kan niet komen.’ Haar stem brak en ze hing op. Ik deed mijn telefoon weer in mijn zak en ademde langzaam uit. Justin had tenminste nog het excuus dat hij in Ierland zat. Ma zat maar een paar kilometer verderop, in Halifax. Ik kon er alleen maar aan denken hoe ik me zou voelen als Ruby en Maisie aan het eind niet bij me zouden zijn. Als ze niet de moeite zouden willen doen de strijdbijl te begraven en naar me toe te komen als ik doodging.

Ik ging weer naar de voorkamer. Even dacht ik dat ze was overleden terwijl ik aan de telefoon was, maar haar borst ging nog steeds op en neer. Ik ging naast haar zitten en liet mijn hoofd in mijn handen zakken. Zo bleef ik een hele tijd zitten, misschien wel twintig minuten, tot ik haar stem hoorde.

‘Er zijn baby’s.’

Ik keek op. Ik had niet verwacht dat ze nog iets zou zeggen en ik pakte haar hand weer. Haar oogleden fladderden open.

‘Baby’s? Waar?’ vroeg ik.

‘Achter in de tuin.’

Ik fronste. Ze was de hele tijd helder geweest. Misschien was dit een teken dat het eind naderde. Toen viel het kwartje en ik besepte waar ze het over had.

‘Nee, oma. Feeën,’ zei ik. ‘Je hebt beelden van feeën achter in de tuin staan. Daar danste ik omheen toen ik klein was.’

Er viel een korte stilte.

‘Geen feeën, baby’s,’ zei ze. ‘Zorg voor mijn baby’s.’

‘Wat bedoel je?’ vroeg ik. ‘Wat voor baby’s?’ Het was te laat. Haar ogen gingen weer dicht en een paar tellen later was ze weg. Het was alsof die woorden haar de laatste adem hadden gekost. Voor de zekerheid voelde ik haar pols, maar er was niets. Ik kneep mijn ogen dicht en liet mijn hoofd zakken, want ik voelde de tranen opkomen, maar ik wilde ze verdringen en me vermannen, me ervan bewust dat ik nu de verantwoordelijke volwassene was in het huis, niet langer het kleine meisje dat om de feeënbeelden heen danste terwijl oma eten voor me klaarmaakte. Ik slikte moeizaam toen er een golf van tranen kwam opzetten. Een leven was voorbij. De herinneringen, ervaringen en verhalen waren samen met haar verdwenen. Onze familie bestond nu nog maar uit drie generaties in plaats van vier. En terwijl ik daar zat te snikken kon ik alleen maar denken aan het laatste wat ze had gezegd. Ik had geen idee wat ze bedoelde. Misschien was ze er niet meer helemaal bij geweest. Misschien had ze zelfs liggen dromen. Het kon best zijn dat ze het helemaal niet tegen mij had gehad. Maar ze had zo overtuigd geklonken van wat ze zei, van wat ze me had gevraagd.

Ik besepte dat ik iemand moest bellen. Haar huisarts, om mee te beginnen. Waarschijnlijk zou die me wel kunnen vertellen wat ik verder moest doen. Ik stond een beetje beverig op. Ik had altijd gedacht dat mensen er anders zouden uitzien als ze waren overleden. Maar oma was nog precies hetzelfde. Hoewel, misschien was er iets met haar gezicht. Misschien was er iets uit weg. Want ze zag er eindelijk vredig uit.

Een paar uur later stond ik bij ma op de stoep te wachten tot ze naar de deur kwam. De net ondertekende overlijdensakte zat in mijn tas en het beeld van oma's lichaam dat werd weggedragen lag nog vers in mijn geheugen. Ik wilde naar huis, naar James en de meisjes, maar ik wist ook dat ik het ondanks alles persoonlijk aan ma moest vertellen. Misschien hoopte ik op een emotionele reactie, die ik aan de telefoon zou kunnen missen. Maar toen ze de deur opendeed en me zag staan, knikte ze alleen, zonder enige uitdrukking op haar gezicht. Ik deed een stap naar binnen en duwde de deur achter me dicht.

'Het spijt me,' zei ik.

'Is ze vredig heengegaan?' vroeg ma.

'Ja. Ze praatte af en toe, en toen was ze opeens weg.'

'Waar is ze nu?'

'Bij de begrafenisondernemer. Dokter Atkinson is gekomen en zij heeft de overlijdensakte getekend en verder alles geregeld.'

'Ze is een fijne dokter. Dat heb ik altijd gezegd.'

Ik schudde mijn hoofd.

'Wat is er?' vroeg ma.

'Doet het je dan helemaal niets?'

'We wisten allemaal dat het eraan kwam.'

'Ja. Maar ik heb evengoed mijn ogen uit mijn kop gehuild.'

Ma haalde haar schouders op. 'Ik zal de klap straks nog wel krijgen. Als ik alleen ben.'

'Of misschien vind je het niet zo erg.'

'Nicola, doe nou niet zo.'

'Maar ik doe niet raar, toch? Jij gedraagt je niet als een normale dochter.'

'Kom op. Dat is niet eerlijk. Iedereen heeft zijn eigen manier om met zulke dingen om te gaan.'

'Zulke dingen? Je bedoelt de dood van je moeder?'

Ma keek weg. 'Het is ingewikkelder dan jij beseft.'

'Dat zeg je steeds. Het zou helpen als je eens zou uitleggen wat er tussen jullie is gebeurd.'

Ma liep weg door de gang.

‘Dat zal ik maar als een nee opvatten.’

‘Je moet terug naar je meisjes.’ Ze draaide zich naar me om.
‘Geef ze een knuffel van me.’

Ma’s ogen glansden. Soms staat de muur die ze heeft opgetrokken opeens op instorten. Als ik tegen een steen zou duwen, zou hij omver kunnen gaan.

‘Ze zei iets, vlak voordat ze overleed. Iets wat ik niet begreep.’

‘Wat dan?’

‘Ze zei dat er baby’s achter in de tuin waren. Ze vroeg me voor haar baby’s te zorgen.’

Voor het eerst zag ik een reactie bij ma. Haar ogen werden groter en haar onderlip trilde. ‘Ik zou er maar geen belang aan hechten. Ze wist waarschijnlijk niet meer wat ze zei.’

‘Dat is niet zo. Ik vroeg of ze de feeënbeelden bedoelde, maar ze hield vol dat het baby’s waren.’

‘Ze dacht waarschijnlijk aan engeltjes. Ze heeft altijd in engelen geloofd, weet je. Op een keer heeft ze me verteld dat de engelen aan het eind op haar zouden wachten.’

Ik ging naar buiten. Misschien had ma gelijk. Het leek logischer dan wat ik zelf kon verzinnen. Pas toen ze de deur achter me had dichtgedaan en ik de gekwelde snik aan de andere kant hoorde, vroeg ik me af of ze me de waarheid zou kunnen vertellen als ze zou willen.

28 april 1944

Lieve Betty,

De eerste keer dat ik je zag wist ik al dat jij de ware was voor mij. Ik zei niets, maar ik keek de hele tijd naar je. Ik kon mijn ogen niet van je afhouden. Het was duidelijk dat je niet was zoals de andere meisjes. Je was natuurlijk jonger, en je zag er zo fris en puur uit, een echte Engelse roos.

En net als alle rozen hoef je niet van de daken te schreeuwen dat je mooi bent. Je bent absoluut niet vrijpostig, eerder een beetje verlegen. Maar je zit vol leven, vol vreugde. Soms denk ik dat je uit elkaar zult spatten, zo blij ben je. Dat vind ik leuk in een meisje. Het leven is kort, dat weten we allemaal, en in mijn ogen heeft het geen zin om je er ellendig onder te voelen.

Je glimlach is zo'n beetje het mooiste wat ik ooit heb gezien. Hij verlicht niet alleen jouw gezicht, maar dat van alle mensen om je heen. Daarom glimlachte ik tegen je toen je langs liep met je heen en weer zwaaiende haar. Je was een plaatje, zo mooi. Ik kon het niet laten, zie je. Dat effect heb je nu eenmaal op me. Voor de rest van de dag droeg ik het licht van je glimlach met me mee. Vanbinnen werd ik er stiekem warm van.

Jij bent het meisje dat alles de moeite waard maakt, het meisje aan wie ik denk vanaf het moment dat ik wakker word tot het mo-

ment dat ik in slaap val. Daarom heb ik besloten je te schrijven om je te laten weten hoe ik me voel. Want ik ben misschien ook een beetje verlegen, maar ik wil dat je dit weet. Dat ik altijd dankbaar zal zijn voor je glimlach, wat de toekomst ook voor ons allebei in petto heeft. En ik zal hem altijd met me meedragen.

William

Toen ik thuiskwam, sloeg James bij de deur zijn armen om me heen. Als hij me weer aan het huilen wilde maken, had hij het niet beter kunnen aanpakken.

‘Ik vind het zo erg,’ zei hij. ‘Ik weet hoeveel ze voor je betekende.’

‘Het is nog niet echt tot me doorgedrongen. Ik kan niet geloven dat ze er echt niet meer is. Eigenlijk ging ik ervan uit dat ze er altijd zou zijn.’

James drukte me nog steviger tegen zich aan en veegde de tranen van mijn wangen.

‘Wat heb je tegen de meisjes gezegd?’ vroeg ik.

‘Alleen dat je zo lang weg bleef omdat grootoma ziek was.’

Ik knikte. Ik wilde het ze zelf vertellen. Ik weet nog dat ma me op mijn dertiende moest vertellen dat opa was overleden en dat ze het zo onhandig aanpakte dat ik dacht dat het om oma ging. Niet dat ik bang was dat James het zou verprutsen – hij zou het er waarschijnlijk beter vanaf brengen dan ik – maar ik vermoedde dat Ruby het er moeilijk mee zou hebben en ik wilde er voor haar zijn. ‘Waar zijn ze?’ vroeg ik.

‘In de voorkamer. Maisie zit weer naar *The Worst Witch* te kijken. Wil je dat ik erbij blijf?’

‘Geef ons een paar minuten,’ zei ik.

Hij knikte en gaf me een zoen op mijn voorhoofd.

Ik geloof dat Ruby het doorhad zodra ik de kamer binnenkwam. Ze wierp één blik op mijn roodomrande ogen en begon meteen met de rits van haar hoody te spelen. Maisie bleef naar het scherm zitten staren, schijnbaar zonder zich bewust te zijn van mijn binnenkomst en wat die zou kunnen betekenen. Ik pakte de afstandsbediening en zette de tv uit.

‘Mam, ik zat te kijken,’ protesteerde Maisie. Ik weerstond de aanvechting om op te merken dat ze die aflevering al minstens vier keer had gezien en dat ze verder kon kijken wanneer ze maar wilde.

‘Dat weet ik.’ Ik ging naast ze op de bank zitten en probeerde het nieuws zo goed mogelijk te brengen. ‘Maar ik moet met jullie praten. Zoals jullie weten, was grootoma heel oud en ziek, en ik ben bang dat ze vanmorgen, toen ik bij haar was, is overleden.’

Ruby barstte in tranen uit. Ik sloeg een arm om haar heen. ‘Het ging heel vredig,’ ging ik verder. ‘Het ene moment praatte ze nog tegen me en het volgende moment was ze weg.’

‘Waar praatte ze over?’ vroeg Maisie. Ik aarzelde. Het was niet zo’n goed idee om ze nu de waarheid te vertellen.

‘Een van de laatste dingen die ze zei was hoeveel ze van jullie tweeën hield. Ze wees naar jullie foto’s en zei dat het net was alsof jullie bij haar waren.’

‘Waarom mochten we niet mee?’ vroeg Ruby.

‘Ik heb het haar gevraagd, maar ze wilde jullie niet verdrietig maken.’

‘Maar nu ben ik ook verdrietig,’ zei Ruby snikkend.

‘Ik weet het, liefje. Maar het is extra verdrietig om erbij te zijn als iemand doodgaat.’

‘Werd ze helemaal blauw?’ vroeg Maisie.

‘Nee. Mensen worden niet blauw als ze doodgaan.’

‘Zelfs niet een klein beetje?’

Ik schudde mijn hoofd.

Maisie keek teleurgesteld. 'Waar is ze nu?'

'De begrafenisondernemer heeft haar meegenomen naar een uitvaartcentrum.'

'Is dat net zoiets als een winkelcentrum, maar dan met dode mensen?'

'Zoiets ja,' zei ik, en ik glimlachte voor de eerste keer sinds oma was overleden.

'Dat is niet grappig, mam. Zeg tegen haar dat het niet grappig is,' zei Ruby.

Ik zuchtte en streelde Ruby's haar. Op dit soort momenten wilde ik dat ik mezelf in tweeën kon splitsen en de twee verschillende moeders kon zijn die mijn meisjes nodig hadden.

'Het is goed, schat. Grootoma zou willen dat we glimlachen. Het is goed om te huilen, maar het is ook oké om te glimlachen.'

'Wat gaat er nu met haar lichaam gebeuren?' vroeg Maisie onverstoorbaar.

'Nou, het blijft in een speciale koude opslag tot de begrafenis.'

'Wordt ze bevroren, net als een ijsje?'

'Nee, ze wordt alleen lekker koel gehouden.'

'Wanneer is de begrafenis?' vroeg Ruby.

'Dat weet ik nog niet. Over een week of zo, denk ik.'

'Krijg ik dan vrij van school?' vroeg Maisie.

Ruby keek haar boos aan, voordat ik de kans had iets te zeggen.

'Als alles geregeld is, praten we er wel over of jullie mee willen naar de begrafenis. Het hoeft niet. Jullie mogen het helemaal zelf zeggen. Sommige kinderen willen graag mee om afscheid te nemen en andere niet. We kunnen jullie ook later meenemen naar het graf, als jullie dat liever hebben.'

'Ik wil mee,' zei Ruby.

'Ik ook,' zei Maisie.

'Nou, zoals ik al zei, daar zullen we het over een paar dagen nog wel eens over hebben.'

James kwam binnen met mokken op een blad. 'Ik dacht dat dit

wel een moment was voor warme chocolademelk.' Hij zette het blad op de salontafel.

Maisies ogen lichtten op. 'Krijg je altijd warme chocolademelk als er iemand dood is?' vroeg ze.

'Maisie,' zei Ruby scherp. 'Mam, zeg er dan iets van.'

'Het geeft niet.' Ik veegde een vochtige lok haar uit Ruby's gezicht. 'We mogen heus wel chocolademelk drinken, hoor.'

'Ja, maar ze toont geen enkel respect.'

'Ze bedoelt het niet zo,' zei ik zachtjes. 'Het komt omdat ze nog zo jong is.'

'Waarom komt zij altijd overal mee weg omdat ze jong is?' vroeg Ruby.

'Dat is niet zo. Je bent alleen vergeten hoe het is om acht te zijn.'

'Ik was niet zo toen ik acht was.'

Dat was waar. Ruby had altijd veel volwassener geleken dan andere meisjes van haar leeftijd. Ze was onlangs dertien geworden, maar af en toe leek het wel of we een puber in huis hadden. Toch zag ze er nog niet uit als een puber, en daar was ik blij om.

James wurmde zich tussen Maisie en Ruby in en gaf hun elk een kus op hun kruintje. Ruby barstte weer in tranen uit.

'Ik weet dat het verdrietig is dat ze dood is.' James streelde haar haar. 'Maar het helpt misschien als je probeert te denken aan alle fijne momenten die je met haar hebt gehad. Je was haar eerste achterkleinkind, weet je dat? Dat is heel bijzonder.'

'Ja, maar ze is dood, dus nu heb ik heb helemaal geen overgrootouders meer.'

'Heb ik nog overgrootouders?' vroeg Maisie.

'Nee, schat,' zei ik. 'Maar jullie hebben allebei oma nog. En opa.'

'Maar die heeft pijn,' zei Maisie.

'Wie zegt dat?' Ik vroeg me af of ma iets tegen de meisjes had gezegd. Niet dat zij contact had met pa, maar ze ving wel eens iets op via Facebook.

‘Nee, Maisie,’ zei Ruby. ‘Ik heb gezegd dat opa gek is op marsepein.’

James begon te lachen en ik ook.

‘Hou op,’ zei Ruby boos. ‘Hou op met lachen.’

‘We kunnen het niet helpen,’ zei ik. ‘Ze zegt af en toe zulke grappige dingen.’

‘Ja, nou, dat moet ze niet doen. Niet als er net iemand dood is.’

Ik pakte Ruby’s mok en gaf hem aan haar in de hoop dat de warme chocolademelk haar beter kon troosten dan ik.

‘En ik heb ook nog oma en opa in Schotland,’ kwam Maisie.

Ik rolde met mijn ogen. Ik was er heel zeker van dat ze niet met opzet zo ongevoelig deed, maar ze wist haar moment wel te kiezen. ‘Die hebben jullie allebei,’ zei ik. We hadden altijd tegen Ruby gezegd dat zij ook oma en opa tegen ze mocht zeggen, maar dat had ze geweigerd. Ze kon niet tegen onwaarheden. Daar had ze nooit tegen gekund.

‘We moeten ze maar eens snel gaan opzoeken,’ zei James. ‘Of anders kunnen ze misschien met Kerstmis hierheen komen.’ We wisten dat dat onwaarschijnlijk was. Ze waren naar Schotland verhuisd omdat ze dichterbij James’ zus en haar drie jonge kinderen wilden wonen. Waarschijnlijk hadden ze de moed opgegeven dat James hun ooit nog een kleinkind zou bezorgen. Ze konden niet weten dat hij niet lang daarna een vrouw zou ontmoeten met een kant-en-klaar exemplaar.

‘Was oma erbij toen grootoma doodging?’ vroeg Ruby nadat ze een paar slokjes van haar chocolademelk had gedronken.

‘Nee,’ zei ik.

‘Waarom niet?’

‘Dat wilde ze niet. Sommige mensen hebben moeite met dat soort dingen.’

‘Maar ze was haar dochter. Ik zou er wel bij zijn als jij dood zou gaan.’

‘Dank je.’ Ik streek door haar haar. ‘Dat is fijn om te weten.’